

Folyóiratunk 33. évfolyamában jár és szeptemberi számunkban emlékezünk az augusztus 2-i Roma Holokaszt áldozataira, valamint az '56-os forradalom 80. évfordulójára. Olyan, a BARÁTSÁGban már megjelent anyagokat olvashatnak, amelyek ma is fontos, izgalmas és emlékezésre méltó tartalmakat hordoznak. Elsősorban új olvasóink érdeklődésére számítunk, miközben régi, igaz történeteket idézünk meg!

Kócos

1956 cigány hősi halottja

1956. október 29-én, a fővárosi Rákóczi téri pártház előtti őrhelyén, szolgálatteljesítés közben életét vesztette a Corvin köz felkelők legendás Kócosa. A kis cigánylány, Szabó Ilona alig múlt tizenhat éves (a tizenhetedikben járt), amikor végzett vele egy orvlövész golyója. Már, ha egyáltalán így esett a halála...

Akkori élettársa, az önkító roma festőművész – az 1956-os katonai érdemeiért állományon kívüli dandártábornokká előléptetett – Dilinkó Gábor (Bizsu) ezzel kapcsolatosan erős kétségeket táplált magában. Haláláig meg volt győződve, hogy nem a túloldalról jött a halálos lövés, hanem járőrtársa lőtte le a lányt felderítés közben, hátulról. Ezt a gondolatát a vele készült beszélgetésekből írt „Csak álomban vagyok szabad” című kötetében Solymár Józsefnek is kifejtette. Az illető beépített ügynök lehetett – mondta –, aki a szabadságharcosok körülményeinek kikémlelése után így teremtett lehetőséget arra, hogy leléphessen.

Az őrparancsnok jelentése ezzel ellentétes volt. Szerinte az egyetlen golyó, amely Kócost leterítette, a lány bal szeme fölött ment be a koponyájába s a jobb füle alatt jött ki, ami felülről és előlről érkező lövést (valamint, tegyük hozzá: mesterlövészt) feltételez. A Corvin köziek akkori parancsnoka, *Pongrácz Gergely* a jelentés kapcsán nem talált okot a gyanúra, noha Kócost hihetetlenül nagyra tartotta. „*Corvin köz – 1956*” című könyvében igen hosszasan és magas hőfokon méltatja hajdan volt harcostársa érdemeit (bár Bizsut illetően megtréfálta az emlékezetét).

„*Kócos tizenhat év körüli cigány lány volt, aki bátyjával, Bizsuval jött a Corvinba. Géppisztoly volt a vállán és fekete, göndör haja már több napja nem volt megfésülve, ezért hívta mindenki Kócosnak. Egyike volt azoknak a corvinistáknak, akik a legnagyobb közszeretettel örvendtek, mert úgy látszott, hogy mindenhol ott van. Amikor jöttek az orosz támadások, géppisztolyával, kézigránáttal és néha benzines üveggel egyike volt a legbátrabb harcosoknak. Hiába mondtuk neki a harcok zajában, hogy húzódjon le, védje magát a falak mögött, látszott, hogy nem törődik a saját életével. Ha valaki megsebesült a közelében, gyorsan a hátára dobta a géppisztolyát s máris ment a sebesült bajtársát kivonni a tűzvonalból.*”

A józsefvárosi roma lány azonban nemcsak a harcok idején adott példát a helytállásból. Ismét egykori parancsnokát idézzük: „*A harcok szünetében, amikor rossz volt a hangulat, Kócos öntötte beléjük a lelket. Hangos kacagásaitól néha zengett az egész Corvin mozi belseje.*” (Ez az épület volt a felkelők parancsnoksága, pihenő- és kötözőhelye.) „*Néha kisebb beszédeket is tartott, amikor valaki kishitű lett, az oroszok túlerejét emlegette, vagy az vetődött föl, hogy nem kapunk segítséget. Nem szégyellitek magatokat, hogy így beszéltek!? – kiabálta. Ti nem férfiak, nyulak vagytok! Most már itt vagyunk néhány napja, s eddig visszavertük a ruszki minden támadását... Lehet, hogy a következő támadás alatt kinyiffanunk, de éppen úgy lehetséges, hogy ez lesz az utolsó támadás, és attól kezdve a hazánk szabad lesz!*”

Fiatalsága ellenére gyorsabban és élesebben reagált mindenre, mint korosabb társai. Bizsu nyilatkozta *Varga Ilona* mikrofonja előtt, hogy amire ő észbe kapott, Kócos már a barikádon volt. „*Amikor kitört a forradalom, felkerestem a Corvin közt, hogy mi van ott, mert az élettársam, a Kócos már ott volt... Megyek a Keletinél. Kérdezem az arra járókat: nem láttátok Kócost? Erre azt mondják, hogy a Corvin mozinál futkos, akkora puskája van, hogy nagyobb mint ő. Jézus Mária! – mondom magamban. Hát elmegyek. Ott is kérdek: Nem láttátok Kócost? Erre ahelyett, hogy válaszolt volna az illető, visszakérdezett: miért nincs fegyverem? Minek? Hát én nem azért mentem oda. Sokan azért lettek 1956-ban forradalmárok, mert látták azt a sok gyereket puskával futkosni. Mert bátrak voltak, bátrabbak, mint az idősebbek. Kócos október 23-án került oda, én meg egy nappal később. Sok értelmes ember volt ott a Corvin közben... Nagyon sok cigány volt a forradalomban... csak a Corvin közben negyven cigány – köztük romungro és oláh-cigány – volt.*”

Az 1956-os forradalomban és szabadságharcban Kócoson és Bizsun kívül valóban sok cigány származású felkelő vett részt. Közülük nem is egy *Szabó Ilonkához*, Kócoshoz hasonlóan fiatal, csaknem gyerekkorban. A legtöbbjük nevét nem őrizte meg a történelem, csak azoké maradt fenn, akik életüket vagy éveiket adták. A peranyagokból ismerjük *Horváth Aladár*, *Kuti László* és a tizenöt éves *Fehér Nándor* nevét, akik a Tűzoltó utcai fegyveres csoportban harcoltak. *Kisnémeth Lászlóét* (vagy ahogy társai hívták: *Cigány Laciét*), *Horváth Károlyét*, *Radics Józsefét*, *Damu Jánosét* és *Való Mátyásét* (Csokiét), akik a Práter utcában vettek részt a harcokban. A *Narancs*, *Cigány* és *Kóro* becenevű cigány szabadságharcosokét a Váci úti felkelők közül. Tudunk *Kóte Sörös Józsefről* is, aki a Vajdahunyad utcai csoport kötelékében esett át a tűzkeresztségen. A szintén cigány *Mohácsi László* (ma nemzetőr dandártábornok) a Széna téri felkelők egyik vezetője volt. *Fátyol István* előbb – mint ottani világosító – a Faluszínház munkástanácsának alapító tagja, elnökhelyettese lett, majd fegyveres csoportot szervezett, s a Szirmai-csoporttal járőrözött 1956-ban. *Csányi Sándor* a Thököly úti, *Falusi János* a ferenc-

városi Göndör-csoport fegyveresei közt harcolt. Utóbbi fiú egy ideig a Ferenc téri felkelők vezetője volt. Az ugyancsak tizennyolc éves *Dandos Gyula Nyíregyházán* a Városi és a Megyei Munkástanács, illetve mindkét szintű Forradalmi Bizottság tagja, az egykori cigány vándoriparos, *Kolompár Mátyás* pedig a kiskunmajsai események egyik főszereplője volt. Le kell szögezni: korántsem teljes (az említett körülmények miatt nem is lehet) ez a felsorolás.

A hatalom birtokosai később alaposan el is gondolkodtak azon, hogy mi vihette ilyen nagy számban az utcára a cigányokat. A pártköz-pontban végül arra jutottak, hogy eleve a lumpen rétegekhez tartoztak, aluliskolázottak voltak, pedig elég lett volna elővenniük saját pártlap-juk, a Szabad Nép 1956. október 9-ei számát, hogy mélyebb összefü-gésekre leljenek. Pontosan két héttel a forradalom kitörése előtt *Gallé Tibor „Cigánysor”* címmel arról cikkez a lap hasábjain, hogy a cigányok mennyire sérelmezik a rendőrök velük és gyermekeikkel szembeni go-rombáskodásait. (A nyilatkozó rendőrőrmester bevallja, hogy valóban így járnak el, s nagyon sajnálja, hogy felsőbb utasításra fel kellett hagy-niuk a cigányok korábbi gumibotozásával.)

A fegyvert fogó s életét is kockáztató nagyszámú roma azt elérte, hogy forradalom heteiben nagyobb tisztelet övezze a cigányokat, így az újabb szovjet megszállást követően a konszolidációra törekvő párt-vezetők is fontos tényezőnek tekintsék a megbékítésüket. Meggyőző-désem, hogy a romák 1956-os tömeges közszereplése nélkül soha nem járultak volna hozzá a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége megalakításához. (A szervezet már a forradalom egyéves évfordulója után pár nappal, 1957. október 26-án zászlót bonthatott, hogy aztán alig négy év múlva egy tollvonással feloszlassák.)

Szabó Ilonka (Kócos) halála tehát semmiképpen nem volt hiábavaló. A legdrágábbat, életét adta a magyar szabadságért, miközben a hazai cigányság ügyét is előbbre vitte. Tulajdonképpen két életet is áldozott, hisz elestekor már negyedik hónapja áldott állapotban volt. A Corvin közben ma emléktábla hirdeti hősi helytállását. Olyan domborműves tábla, amely áttételesen a cigányságára is utal. A forradalom Cinka Pannájának nevezik őt, a cigány vagy roma megnevezést – ki tudja mi-ért? – az emlékállítók nem merték kőbe vésni. Az arcmásával ékesített márványlap eredetileg a mozi bejárata mellett állt, ahonnan évekkel a felavatása után jóval hátrább, a homlokzat hátsó fertályába költöztet-ték. Helyére a Corvin köz környékén sosem harcolt–halt, de nevesebb szabadsághős domborműve került. Kócos márványtáblája korábban az összes roma szabadságharcos előtti jelképes főhajtásra készítette Bu-dapest legforgalmasabb mozi-komplexumának látogatóit, akik el sem kerülhettek, ha filmnézőbe érkeztek. Az emlékünnepek idején túl már csak azok vetik rá a tekintetüket, akik hátulról közelednek, időtöl-tésként körbejárják az épületet vagy egyenesen az ő emlékét kívánják felidézni. Szerencsére ilyenek is vannak.

A Magyar Posta 2018. április 6-án bocsátotta ki ötvenezer példány-ban a Cigány hősök 1956 című bélyegkisívet, amelyen *Szentandrásy István* Kossuth-díjas festőművész 1956-os cigány szabadságharcosokat ábrázoló festményei láthatók. A záróértéken Szabó Ilona (Kócos) port-réja szerepel.

Hegedűs Sándor

